

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Novæ Observationes Et Additiones Ad A. R. P. D. Bartholomæi Gavanti Congreg. Cleric. Regul. S. Pauli ac Sac. Rit. Congregat. Consultoris Commentaria In Rubricas Missalis Et Breviarii Romani

Adjectis Summorum Pontificum & Sac. Rit. Congreg. Decretis usque ad
præsens emanatis

Complectens omnia Gavanti Commentaria in Rubricas Breviarii - Cum
Indicibus Decretorum, Rerum atque Verborum notabilium

Merati, Gaetano Maria

Augustæ Vindellicorum, 1740

VD18 10783695-002

De Lectionibus. XII.

urn:nbn:de:hbz:466:1-39775

minimè. Et similiter in iii. Nocturno praponitur titulus auctoris, cujus est Homilia.

¶ In fine cujusque Lectionis dicitur: Tu autem Domine miserere nobis; & respondetur: Deo gratias: quod etiam fit in Lectionibus brevibus in principio Completorii, & in fine Primæ post Pretiosa, præterquam in triduo majoris Hebdomadæ ante Pascha, & in Officio Defunctorum, ut suis locis ponitur.

Novæ Observationes, & Additiones ad Gavanti

Cap. XII. De Lectionibus.

I. Gavant, pag. 64. col. 1. n. 3. -- In Concilio Laodicensi decreta sunt Lectiones post Psalmos &c.) Quamvis in Laodicensi Concilio Anno 320. celebrato decretum fuerit, ut Psalmorum recitationem sequeretur Lectionis, incertum tamen est, utrum Romæ olim sollemne fuerit, in noctis Officio fieri Lectiones, sicut certum est, solitas fieri in Missa; Theodemarus siquidem, Abbas Cassinensis, seu Paulus Diaconus ejus nomine in Epistola ad Carolum Magnum quæstionè proposita, cur S. Benedictus unam tantum in Æstate Lectionem dici præceperit, hanc affert causam: quia necdum eo tempore in Romana Ecclesia, sicut nunc leguntur, Sacras Scripturas legi mos fuerit; sed post aliquot tempora hoc institutum, sive à B. Papa Gregorio, sive, ut ab aliis affirmatur, ab Honorio. Qua de re, addit Theodemarus, nostri Majores instituerunt, ut in hoc sacro nostro Cœnobio tres quotidianis diebus æstivo tempore ex veteri Testamento Lectiones legantur, ne à Sancta Romana Ecclesia discrepare viderentur. Verùm de Theodemari priori sententia, scilicet Sacras Scripturas in Romana Ecclesia tempore S. Benedicti lectas non fuisse, legitima dubitandi ratio est, ut ait Johannes Mabillon in *disquisit. de cursu Gallicani* num. 9. non enim verisimile est, aut nullas tunc in Divinis Officiis Lectiones, aut si aliquæ ex aliis, non etiam ex Sacra Scriptura institutas fuisse: Gelasius enim Papa I. definiens in Concilio Romano, qui libri legendi essent, quive non legendi, id de Lectione eorum publica in Ecclesia decre-

Gavanti. Rubr. Brev.

vissè videtur; accedit, quòd Gregorius Magnus in Synodo Romana statutum edidit, ne impostero Diaconi Cantorum Officio fungerentur, solumque Evangelium in Missa cantarent, reliquæ verò Lectiones à Subdiaconis persolverentur. Qua de re, inquit, presenti Decreto constituo, ut in sede hac Sacri Altaris Ministri cantare non debeant, solumque Evangelica Lectionis Officium inter Missarum sollemnia exsolvant, Psalmos verò, ac reliquas Lectiones censeo per Subdiaconos, vel, si necessitas exigit, per minores ordines exhiberi. Legitur hoc Decretum lib. 4. epist. 44. Quare cum Gregorius prohibeat Diaconos, ne impostero Lectiones canant, & ab usum super hac re introductum arguat, manifestum est, Lectiones jam ante Gregorii tempora in Ecclesia Romana usitatas fuisse. Cum autem Romæ hæc consuetudo cœpit, servatus fuit supra allegati Laodicensis Concilii Can. 17. præscribens fieri Lectionem per singulos Psalmos, quòd in Conventu Fidelium nequaquam Psalmos coninuare conveniat, sed per intervallum, id est, per Psalmos singulos recenseri debeant Lectiones; ita Canonem vertit Dionysius exiguus. Hinc est, quòd Romæ Festis illis, quæ in Matutinis novem Psalmos habent, novem quoque Lectiones assignatae sint; Lectiones autem istæ legebantur, donec qui Choro præsidebat, signum daret terminandi. Juxta Ritum verò, seu Regulam S. Benedicti Lectiones à Monachis per vices, & alternatim recitabantur, id est, nunc iste, nunc ille, ut notat Smaragdus

A a

in

in cap. 9. Regulae praedictae, vel alternati-
ve sibi succedendo, ut ait Bernardus Cassi-
nensis ibidem, ita ut nunquam duas unus,
& idem diceret Lectiones. Unde, & ad sin-
gulas petitur Benedictio, quam iterare ne-
cesse non esset, si unus, & idem plures con-
sequenter recitare deberet Lectiones; ita
ponderat Martene in suo Commentario ad
eundem locum, ubi subnequit, & certe id
postulabat summa S. Patris discretio, ne forte,
nimium laborarent in legendo, maxime cum pro-
xiores tunc essent Lectiones, nec ita facile es-
set legere in Codicibus MSS. Curiosus Lector
consulere potest etiam ea, quae idem Mar-
tene tradit lib. 2. de antiq. Monach. Rit.
cap. 1.

Superest advertendum hoc loco, non sub-
sistere rationem adductam à Theodemaro,
propter quam S. Benedictus unam tantum
praescripserit Lectionem à Paschate usque ad
Kalendas Novembris legendam in Officio
nocturno: S. enim Patriarcha Benedictus
usus est hac Indulgentia propter solam bre-
vitatem noctium, ut ait ipse in sua Regula
cap. 10. non ergo quia nondum vigeat mos
in Ecclesia Romana legendi Lectiones in
Officio, ut censuit Theodemarus; voluit S.
Benedictus, ut praedicto tempore pro tribus
Lectionibus una tantum de veteri Testamen-
to memoriter diceretur. Haec Lectio, quam
pueri apud Cluniacenses legebant ex Udal-
rico lib. 3. cap. 8. apud Carthusienses Can-
tor Hebdomadarius ex nova collectione Sta-
tutorum part. 1. cap. 16. ex Regulae praescri-
pto memoriter recitanda est, adeoque bre-
vis esse debet, ita etiam in citata Regula S.
Benedicti praescribitur, ut illa unica Lectio
ex corde, seu memoriter dicatur, & mini-
me legatur, adeoque debebat esse brevis.
Quaestionem movet Hildemarus, & post eum
Bernardus Cassinensis, Boërius, & Turre-
cremata, cur nimirum laudatus Patriarcha
Benedictus unicam dumtaxat Lectionem
Mensibus Septembri, & Octobri praescripse-
rit, qui tamen aequales cum Martio, &

Aprili, in quibus tres instituit Lectiones,
habent noctes: & dicunt, hoc potissimum
factum esse ad sublevandos Fratres ab illis
magnis laboribus, quos in colligendis fru-
gibus, & vindemiis subire cogebantur.

II. Gavant. pag. 64. col. 1. n. 4. -- Nu-
merus vero Lectionum nec fuit major novem,
nec minor tribus &c.) Verissimum est, quod
juxta morem antiquum in Breviario Ro-
mano numerus Lectionum non fuerit major
novem, nec minor tribus Lectionibus, ut
docet noster Gavantus ex Amalario; sed ve-
rum pariter est, quod antiquitus varius fuit
Lectionum numerus. In veteri siquidem
quodam Ordine Romano à Codice manu ex-
arato Sangallensis Monasterii descripto, at-
que à nostro Thomasio Romae edito Anno
1686. pag. 404. habetur -- Lectiones vero
aut tres, aut quinque, aut septem, aut no-
vem in Vigilia Sanctorum, aut ubilibet con-
tigerit, leguntur. Nam quatuor, aut sex,
vel octo nullo modo; quia antiquitus talis
consuetudo non fuit. Ex quibus verbis
postremis loc. cit. deducit Grancolas, quod
olim nulla Lectiones dici solebant, quando
revera ex praedicti Ordinis verbis nihil aliud
inferri potest, nisi quod antiquitus non fue-
rit consuetudo legendi Lectiones numero pa-
res, nimirum quatuor, aut sex, vel octo,
Pag. autem 405. ejusdem Ordinis legitur --
Qui voluerint novem Lectiones facere, no-
vem Psalmos decantent. Qui vero septem,
cantent sex. Qui vero quinque, similiter
sex. -- En igitur numerum Lectionum an-
tiquitus varium fuisse, quando juxta recen-
tem morem semper constituitur, vel ex no-
vem, vel ex tribus Lectionibus tantum; nun-
quam vero ex quinque, vel septem; quae
de Romano ritu intelligenda sunt. Ritus
namque Monasticus modo duodecim; modo
tres, aliquando unam Lectionem tantum ad-
mittit.

III. Gavant. pag. 64. col. 1. n. 5. -- Ex
utroque Testamento desumi Lectiones Officii Di-
vini &c.) Quando Romae Lectiones Noctur-

no Officio inseri ceperunt, illæ ex Sacra Scriptura tantum desumi solebant, qui mos servatur in Feriali Officio usque ad præsentem diem; postquam verò plures Nocturni instituti fuerunt, ordo ille servatus est, qui adhuc servari solet tribus ante Pascha diebus, nimirum PP. quoque sermones inserti fuerunt, & ad tertium Nocturnum, ex novo quidem Testamento, peti solebant Lectiones, non legebatur tamen adhuc Evangelium, quia hoc Missæ Lectioni destinatum erat.

IV. Gavant. pag. 64. col. 1. n. 6. -- *Vetrum, quo ordine distribuuntur Lectiones primi Nocturni per annum? &c.*) Gavantus ab hoc numero sexto usque ad numerum 15. inclusivè optimè describit ordinem Lectionum Sacræ Scripturæ, quæ in primo Nocturno per annum legi solent juxta Ritus Breviarium Romani, & num. 8. ait, prædictum ordinem referri à Gratiano in cap. Sancta Romana dist. 15. quod quidem Decretum quamvis nonnulli Gelasio Papæ abjudicent, nihilominus à Sapientioribus Criticis eidem Pontifici tribuitur, ut videbimus infra; sed ea Decreti pars, quæ recenset Scripturas in Divino Officio legendas, Gelasium profectò non habet Auctorem, cum in nullo ex Decreti Gelasiani antiquioribus Codicibus MSS. reperiat. Deest etiam in Collectionibus Conciliorum Regia Labbeana, & Biniana; quapropter nonnulli opinantur, illam Decreti partem à S. Gregorio hujus nominis VII. esse editam, qui morem Ecclesiæ Romanæ, longè ante sua tempora servatum, confirmare tantum voluit.

V. Gavant. pag. 64. col. 2. n. 7. -- *Historicus est &c.*) Historicus Sacrorum Bibliorum Ordo, quem ex Annalibus sui Augustini Tornielli hoc loco Gavantus descripsit, non satis convenit cum Chronologia, quam modò eruditiores Sacrarum Literarum Interpretes amplectuntur, inter hos præcipuè elucet Antonius Vittré, Augustinus Calmet, Jacobus Usserius, & alii, quos curiosus Le-

ctor adire poterit, si diligentiore examine cujuscunque libri Canonici, qui in Breviario legitur, si non veram, saltem probabiliorem Chronologiam assequi exoptat.

VI. Gavant. pag. 66. col. 1. num. 12. -- *Etiamsi plura Prophetarum initia uno die sint legenda &c.*) Ad hoc Gavanti Commentarium spectant tria Decreta edita à S. R. C. die 5. Julii 1698. in *Collen.* & data in nostro Indice sub num. 202. 203. & 204. in quibus sancitum est, quòd, quando in mense Novembris sunt eadem die ponenda plura initia Prophetarum, dicenda est tantum unica Lectio, & quòd non possunt poni plura tribus initiis Prophetarum unica die, & denique, quòd, ubi sunt plura Officia habentia primas Lectiones proprias, possunt omitti aliqua ex dictis initiis Prophetarum, occurrente legitima causa. Vide etiam Decretum editum die 12. Julii 1664. datum in nostro Indice sub num. 89.

VII. Gavant. eod. num. 12. -- *Ea enim omnes simul constituunt unum Librum &c.*) Docet hìc Gavantus, Epistolas B. Pauli, quæ leguntur post nativitatem Domini, unum dumtaxat librum constituere, cujus libri initium sufficienter positum censet per inchoationem primæ Epistolæ, nempe ad Romanos, ita ut sequentium Epistolarum initia, si diebus, quibus posita sunt, impediuntur, non sit opus resumere. Et idem asserit pari jure de Epistolis Catholicis secunda Petri, secunda, & tertia Johannis infra Octavam Ascensionis *Sectione 6. cap. 7. num. 3.* Huic Gavanti opinioni favere videtur Textus Rubricæ suprà à nobis positæ num. 7. ubi recensitis Epistolis Catholicis tempore Paschali, & Prophetis minoribus mense Novembri, quorum initia resumenda sunt, nihil ejusmodi præscribitur de Pauli Epistolis post Domini Nativitatem legendis, Gavanti sententiam amplectuntur etiam Lohner *instruct. pract. 2. part. 2. Tit. 1. §. 9. num. 5.* aliique plures, teste Claudio La Croix *lib. 4. qu. st. 207. De Horis Canonicis num. 1285.* quia

sibi Suffragari existimant super Rubr. n. 8. Nihilominus ab hac Gavanti, & allegatorum Auctorum sententia recedunt nonnulli in re Rubricistica versatissimi viri apud laudatum La Croix, nec non Halden *part. 1. Tit. 5. & Tit. 28.* & doctissimus Guyetus *lib. 4. cap. 16. quest. 2.* Validis permotus rationibus, quibus adducor ego quoque ad dicendum, quod si sermo sit de initiis Epistolarum, quæ omittuntur ratione alicujus impedimenti intervenientis (v. g. quia celebrantur Officia aliorum Sanctorum, quæ habent Lectiones proprias in primo Nocturno) eo tempore, quo perseverat Lectio dictarum Epistolarum, nempe à Nativitate Domini usque ad Septuagesimam, tunc crederem debere resummi Epistolarum Paulinarum initia, si locus adsit ad ea initia resumenda; non ita discurrendum est, si omittantur eadem initia ratione cessationis, nempe quia supervenit Dominica Septuagesimæ, qua adveniente, quæcumque superfluit de Epistolis B. Pauli, omittuntur, ut dicitur, per cessationem, licet una tantum, aut altera ex dictis Epistolis lecta fuerit, sicut adveniente prima Dominica Augusti, omittitur non per aliquod impedimentum, sed per cessationem quidquid superest de libris Regum, & tunc initia Epistolarum, quæ omittuntur, profectò resumenda non sunt, nisi in casu, quem proponit Gavantus *num. 17.* & super quo ait, ita decretum fuisse in postrema recognitione Breviarii, de quo Decreto sola Gavanti auctoritate innixi non dubitamus, quidquid in contrarium asserat Guyetus *lib. supra. it. quest. 5.*

VIII. Gavant. pag. 67. col. 1. n. 16. -- *Pro secundo Nocturno Gelasius, decernit loc. cit. hac Opuscula legi posse in Officio Divino &c.* Verum est, Gelasium in suo Decreto (quod ipse verè esse validis argumentis comprobant contra Pearsonium, aliosque tum Hæreticos, tum Catholicos, Pagius in Critica Annalium Baronii, Cardinalis Norisius Difertat. secunda de Cenotaphiis Pisani, Justus

Fontaniani, Archiepiscopus Ancyranus, *lib. 2. de Antiquit. Orta*) Verum, inquam, est, Gelasium in suo Decreto statuere, legenda Opuscula SS. PP. hoc loco à Gavanto citata, sicut etiam alia ab eo omissa; attamen ne verbum quidem habet de Opusculorum Lectione in secundo Nocturno, quamquam negare non ausim, quod Gelasii Decretum intelligi debeat de Lectione publica in Ecclesia, quæ fuit etiam Mabillonii sententia *in Disquisit. de Cursu Gallicano*, cui pariter mox laudatus Julius Fontanini adhæsit. Porro errat Gavantus asserens, inter Patres à Gelasiano Decreto laudatos Isidorum connumerari, nam Isidorus multis post Gelasium annis floruit; quocirca ab eo commendari non potuit. Grancolas integrum hunc Gavanti locum exscribens *lib. 1. cap. 32.* in eundem errorem impegit. Cæterum in prefato Gelasii Decreto, & si gesta Sanctorum Martyrum suscipiantur, nihilominus eorum acta non probantur ad publicam Lectionem. *Sed idèò secundum antiquam consuetudinem*, inquit Gelasius, *singulari cautela in Sancta Romana Ecclesia non leguntur, quia & eorum, qui conscripserunt, nomina penitus ignorantur; & ab Infidelibus, aut idiotis superstia, aut minus apæ, quam rei ordo fuerit, scripta esse putantur.* Ex ejusdem tamen Gelasii Decreto actus B. Silvestri, licet ejus, qui conscripsit nomen, ignoretur, à multis in Urb. Catholis legebantur; & pro antiquo usu multa hæc imitabantur Ecclesia; unde apparet, ut notat Mabillon *loc. cit. num. 10* non in tota Romana Ecclesia, sed plurimum in Lateranensi ejusmodi acta, quæ Auctoris nomine destituta erant, lecta minime fuisse, alia verò, quæ probabiles Auctores habebant, seculo octavo in Ecclesia Romana legebantur, cujus rei testem habemus Hadriani Papæ I, Epistolam tertiam. *Vita Patrum sine probabilibus Auctoribus minime in Ecclesia leguntur, nam ab orthodoxis titulata, & suscipiuntur, & leguntur.* De Actis Martyrum in Officio legendis mox iterum numero sequenti erit sermo.

IX. Gavant, eod. num. 16. -- *Prima hystoria de Sanctis in Officio Divino habuerunt Auctorem Paulum Diaconum &c.*) Fidem plus æquo præstitit Gavantus Auctori ligni vitæ, & ideò in hoc suo placito veritatem minimè est allecutus; Paulus enim Diaconus neque historias de Sanctis contexit, neque Divino Officio eas inseruit, sed solummodò Homilias, & Sermones SS. PP. collegit, immò collectas jam ab Alcuino, ut dicemus infra, elimavit; sed quidquid sit de hac quæstione, certum tamen est ex iis, quæ paulò antè diximus, etiam in Ecclesia Romana seculo octavo morem inolevisse legendi Acta Sanctorum, quæ probabiles habebant Auctores; vitas quoque Confessorum solitas fuisse tunc recitari in Ecclesia Romana, probat Johannes Diaconus in præfatione ad vitam Gregorii Magni, in qua Johannem Papam VIII. Sic alloquitur -- *nuper ad vigiliis B. Gregorii Romani Pontificis, Anglorum scilicet gentis Apostoli, Lectione de Paulino, Civitatis Nolana Presule, consuetudinaliter personante, visus es à Venerabilibus Episcopis, divino quodam instinctu commotus, requirere, cur tantus Pontifex, qui multorum Sanctorum vitas texerat, gestis propriis in propria dumtaxat Ecclesia caruisset.* Hinc etiam patet, tractatus Patrum defectu propriarum Lectionum in eadem Ecclesia receptos fuisse, quorum delectus erat in arbitrio Episcopi tempore Gregorii Magni, ut constat ex lib. 10. *Epist.* 22. ad Johannem Subdiaconum Ravennatem, in qua non probat, quod Marianus, ejusdem Urbis Episcopus, Commenta Beati Job, publicè ad vigiliis legi præcepisset his verbis -- *Illud, quod ad me quorundam relatione perlatum est, quia Reverendissimus Frater, & Coepiscopus meus Marianus legi Commenta B. Job publicè ad vigiliis faciat, non græte suscepi; quia non est illud opus populare, & rudibus auditoribus impedimentum magis, quam proventum generat. Sed dic ei, ut Commenta Psalmodum legi ad vigiliis faciat, qua mentes Secularium ad bonos mores præci-*

pue informent. Neque enim volo, dum in hac carne sum, si qua dixisse me contigit, ea facile omnibus innotescere. Ita Pontifex Maximus sapientissimus, sed modestissimus. Ex hac S. Gregorii Epistola colligitur, nondum in Ecclesia ordinata fuisse Lectionaria, ut vocant ex Sanctorum Patrum Sermonibus, & Homiliis compilata; sed in arbitrio Episcoporum, & Prælatorum fuisse assignare libros, unde exciperentur Lectiones. Primus id feliciter aggressus esse videtur Carolus Magnus Imperator, qui per manum Pauli Diaconi Cassinensis duo volumina ex Sanctorum Patrum Homiliis, & Sermonibus per anni circulum legenda confecit prænotata hoc titulo -- *Opus præclarum omnium Homiliarum, & postillarum Venerabilium, ac egregiorum Doctorum Gregorii, Augustini, Hieronymi, Ambrosii, Bedæ, Erici, Leonis, Maximi, Johannis Episcopi, atque Origenis integraliter de tempore, & de Sanctis per totius anni circulum, cum quibusdam eorum sparsim interpositis Sermonibus hinc inde suis locis collectis, coaptis temporibus in partem hyemalem, ac æstivam divisum.* -- Quod quidem opus ab Alcuino adornatum Paulus Diaconus jussu Caroli Magni elimavit. Extat ea de re Epistola Caroli Magni Religiosis Lectoribus suæ ditioni subjectis directæ, quam Edmundus Martene asserit evulgatam fuisse in suo Commentario ad *caput 9. Regulæ S. Benedicti à Mabillonio in tom. 1. Annal. Benedict.* Sed eandem Epistolam Caroli Magni multo tempore ante Mabillonium publicè juris fecerat Laurentius Surius Carthusianus Anno 1576. eamque præfixit operi ab eodem prænotato hoc titulo -- *Homiliae, sive Conciones præstantissimorum Ecclesie Catholicae Doctorum ab Albino Flacco, seu Alcuino jussu Caroli Magni primùm acri judicio collectæ, & subinde ab aliis non parum auctæ.* Quibus accessere in totius æquè anni Epistolas Conciones exegeticae -- In quo quidem opere laudatus Surius recognovit jam antiquam

collectionem Alcuini & à pluribus mendis vendicavit, & aliquot locis adauxit. In prælaudata autem Epistola Caroli Magni ab eodem Suario evulgata hæc præcisè verba leguntur. - Denique quia ad Nocturnale Officium copulatas quorundam casu labore, licet recto intuitu, minus tamen idoneo, reperimus Lectiones, quippe quæ & sine Auctorum suorum vocabulis essent positæ, & infinitis vitiorum anfractibus scaterent: non sumus passî, nostris in diebus in Divinis Lectionibus inter Sacra Officia, inconfonantes perstrepere &c.

De Passionibus verò SS. Martyrum legendis publice in Ecclesia antiquior fuit usus. Hujus rei præclarum perhibet testimonium S. Augustinus in Sermon. 2. de S. Stephano, ubi sic loquitur: *Cum alio unum Martyrum vix gesti inveniamus, quæ in Sollemnitatibus eorum recitari possimus, hujus passio in Canonico libro est:* Et in Concilio Carthaginensi tertio sub finem Seculi IV. celebrato permillum fuerat legi passiones Martyrum, cum Anniversarii dies eorum celebrantur. Concilium etiam Milevetanum *Can. 12.* concessit legi Passiones Martyrum in eorundem Anniversario, sive die Festo. Trullana verò Synodus *an. 63.* passia Martyrum, aliorumque Sanctorum Acta legi vetat; sed ex hac prohibitione colligi potest, genuinas Martyrum historias solitas fuisse legi. In Regula etiam S. Casarii ad Virgines apud Bollandum Januarii *12. num. 69.* decernitur, ut - *Quando Festivitates Martyrum celebrantur, prima Missa de Evangelio legatur,* (nomine Missæ non solum Casarius, sed etiam Aurelianus in suis Regulis, ut notat Mabillon *in disquisit. de C. vsu Callicano num. 34.* Lectiones intelligunt) *reliqua de Passionibus Martyrum.* - Idem habetur in Regula S. Aureliani, & in Ordine psallendi, & in Regula Ferreoli *cap. 18.* Unde gravis erroris postulatur Agobardus Episcopus Lugdunensis, qui in Opusculo *De veteri ritu canendi Psalmos, & de correctione Antiphonarii,* nihil Divinis in Offi-

ciis audiri debere propugnat, nisi Sacram Scripturam; ne, inquit, ignem alienum offeramus Deo. Agobardo occasionem errandi præbere potuit Concilium Laodicenum *Canon 59.* quo prohibetur legi alios, quam Sacros Canonicos libros, quos singillatim recenset. Hæc, & alia, quæ adduci possent, testimonia comprobant antiquum morem legendi in Officio SS. Martyrum Acta. Veram in Romana Ecclesia ut ex veteri Ordine Romano Sangallenti à Cardinali Thomasio edito, & supra à nobis citato habetur. *Passiones Sanctorum, vel gesta ipsorum, usque Hadriani tempore, tantummodo ibi legebantur, ubi Ecclesia ipsius Sancti, vel Titulus erat. Ipse verò (nempe Hadrianus) à tempore suo recitari iussit, & in Ecclesia S. Petri legendas esse constituit.* Ita præfatus Ordo *pag. 405.*

Prætereundum non est, quòd Martyrum Actorum Lectio ad Missam fiebat ante Epistolam, & Evangelium, & hinc est, quòd eadem acta quibusdam Missalibus, & Sacramentariis inserta fuerunt. Mos iste servatus fuit in Gallia ad IX. usque Seculum, in Hispania verò ultra X. ut ex Liturgia Gallicana eruitur. Eadem acta sub Missæ medium explicabantur ab Episcopo, & hinc originem suam traxerunt Homiliæ, sive Sermones, quos PP. in Martyrum laudem pronuntiabant. Lectiones istas Martyrum Romana Ecclesia suo Missali inferi nunquam permisit, ut videre est ex Codicibus Sacramentorum, seu Missalibus Gelasiano, & Gregoriano, quæ tamen in ipsis Præfationibus, Martyrum, eorumque tormentorum genera paucis verbis meminerunt, sed ita cautè, ut falsitatis nota inuri non possent. Ex quo autem in Liturgia Romana Martyrum Acta non legerentur, inferri legitimè potest, quòd, quando in Ordinibus Romanis præscribitur eorundem Actorum Lectio, intelligi debet de Lectionibus in Officio faciendis, vel eosdem Ordines ad alias Ecclesias pertinere.

Nicolaus de Clemangis relatus à Grancolas *loc. supracit.* in Tractatu de Festorum imminutione improbat usum inventum in plebrique Ecclesiis nulla ferè recitandi Officia de Tempore, cum ex hoc ortus fuerit abusus vix amplius Divinam Scripturam in Officio legendi, sed tantum Sanctorum historias, ita ut alicubi nihil ferè aliud ad primum, & secundum Nocturnum legeretur, atque aliquoties omnes novem ipsæ Lectiones, è vita Sancti, cujus Officium celebrabatur, petita essent, imò duodecim etiam Lectiones de vita, & transitu S. Benedicti in Nocturnis ejus Festi legebantur à Monachis, ejusdem Alumnis, ut habetur in Consuetudinibus Dionysianis Codicis Colbertini relati à Martene *lib. 4. de antiq. Monach. Rit. cap. 4. num. 9.* Ab iisdem Dionysianis legebantur pariter duodecim Lectiones de Passione S. Hyppoliti in ejus Festo, ut testatur idem Martene eodem *lib. 4. cap. 7. n. 18.* Rursus in Ordine Tullensi ad Nocturnos in Festo S. Martini duodecim erant Lectiones de vita ejusdem Sancti, ut idem Martene refert eodem *lib. 4. cap. 9. num. 14.* & in Officio S. Francisci apud Minores erant novem Lectiones ex legenda S. Bonaventuræ per totam Octavam, quæ methodus circa Lectiones novem de vita alicujus Sancti passim in eorum antiquis Breviariis tenebatur. Verum hæc disciplina penitus abrogata est, cum in omnibus Ecclesiis, nonnulli tres habeantur Lectiones in Nocturnis, eruta ex vita illius Sancti, cujus Festum recolitur.

X. Gavant. eod. num. 16. -- *Ea fuerunt à Cardinalibus Bellarmino, & Baronio recognita &c.* Narrat Gavantus, testis oculatus, secundas Lectiones ex Historiis Sanctorum, quas nunc habemus, recognitas fuisse à Cardinalibus Bellarmino, & Baronio, qui rejecerunt ea omnia, quæ jure merito in dubium revocari poterant. Hæc tamen Gavanti assertio Jacobo Laderchio, Annalium Baronii continuatori, non placet, & Gavantum audet perstringere in opere, cui titulus

Acta Sanctorum Martyrum vindicata ab Odoacre Ibachio. Ita in prædicto suo opere hoc aliud larvatum, & insolitum Laderchius nomen assumpsit, forsitan, ut pueris metum incuteret. Ejus censura non satis videtur æqua; quamvis etenim verum sit, non omnia à Breviario expuncta fuisse, quæ Viri illi doctissimi expungenda putaverant, verum tamen semper est, secundas Lectiones historicas Sanctorum, quorum gesta referuntur, & quæ modò in Breviario habentur, ab illis recognitas fuisse, & rejecta, quæ jure merito revocari poterant in dubium. Imò ipsemet Gavantus fatetur, quòd aliqua, quæ controversa erant, utpote alicujus gravis Auctoris testimonio suffulta, cum aliquam haberent probabilitatem, idè rejecta non fuerunt, sed retenta eo modo, quo erant, falsitatis siquidem argui non possunt, quamvis fortasse oppolita sententia sit à pluribus recepta.

XI. Gavant. pag. 67. col. 2. n. 17. -- *Pro tertio Nocturno Evangelium cum sua Homilia legitur &c.* Priscis temporibus, ut supra diximus, ad tertium Nocturnum Lectiones ex novo quidem Testamento desumptæ legebantur, sicut etiam usque modo leguntur tribus diebus ante Pascha, non verò legebatur Evangelium, quia hoc Missæ Lectioni destinatum erat. Verum postea tertii Nocturni ordo mutatus fuit, & institutus Ricus legendi Evangelii diei currentis initium tantum ad nimiam Officii longitudinem evitandam, & deinde Homiliam, sive cujusdam Patris ejusdem Evangelii explanationem, ut quemadmodum pro Lectione secundi Nocturni, explicatio alicujus Patris, Lectionis in primo Nocturno dicta, atque ex veteri Testamento depromptæ, legebatur; ita etiam tertii Nocturni Lectiones explanationem quamdam Evangelii, ab aliquo Patre traditam, complecterentur. Censet Grancolas *lib. supracit. cap. 32.* hunc morem originem suam trahere ex Regula S. Benedicti. Verum S. Benedictus id tantum præscribit *cap. 11.* ut

ut Abbas dicto Hymno *Tu Deum laudamus* legat *Lectiorem de Evangelio*, nulla facta Homiliae legendae mentione. Praefatus Ritus nominis Seculo VII. in Ecclesia inductus fuisse videtur; idque deducitur ex Codice Homiliarum, quas iussu Caroli Magni Paulus Diaconus, ut supra diximus, limavit: in epistola enim ejusdem Caroli supponitur, hunc Ritus jam antea introductum fuisse, legendi Homilias in Divino Officio, nimirum explanationes Evangeliorum.

XII. Gavant. pag. 68. col. 1. n. 19. -- *Ut legas titulum Libri, seu Evangelii.* Juxta recentem Ritus à Lectore semper legitur titulus Libri, seu Evangelii &c. Antiquitas tamen postquam Libri inscriptio semel lecta fuerat, sequentibus diebus, durante ejusdem Libri Lectione, minimè repetebatur inscriptio, seu titulus Libri; hinc sine inscriptione leguntur Lectiones Isaiae ad primum Nocturnum Natalis Domini; Capita item sine titulo leguntur, quia olim erant continuatio illorum, quae ad Matutinum recitata fuerant; vel quod ex Epistola Missae excerpta sint, quae nunquam sine inscriptione legitur.

XIII. Gavant. pag. 68. col. 1. n. 20. -- *In fine Lectionis dicitur: Tu autem Domine miserere nobis &c.* Olim valde prolixae erant Lectiones, quae recitabantur in Nocturnis; Aureliani siquidem Regula praescribit, ut tres, vel quatuor paginae legantur pro Scripturae modo; S. Casarius vero ait, tres paginae ad singulas Lectiones legendas esse; Udalricus in Conluetudinibus Cluniacensibus refert, librum Geneseos Septuagesimae hebdomada perlectum fuisse, Isaiaem sex ante Adventum Noctibus, Epistolam ad Romanos duabus; unde libri cujusque Lectio donec absolutus esset, perdurabat, & ideo integra legebatur Sacra Scriptura in Cursu Officii Divini. Quoniam igitur prolixae ita erant Sacrae Lectiones, pertinebat ad eum, qui Choro praesidebat, jubere, ut Lectio cessaret, dicendo *Tu autem*, respondente Le-

ctore, *Domine, miserere nobis.* Chorus autem dicebat *Deo gratias.* Monachus S. Galli in vita Caroli Magni ait, Imperatorem illum, signum Lectori, ut cessaret, dedisse sibi quodam lingua. Nunc autem quia in nostro Cursu praescriptae sunt breviores Lectiones, & illarum quantitas legenda, disponitur pariter, quod Lector terminata Lectione dicat *Tu autem Domine, miserere nobis*, cui succinit Chorus dicens: *Deo gratias.*

Huc spectaret disquisitio 43. quam in Opusculo secundo de *Div. Offis. & Choro* instituit eruditissimus noster Franciscus Maria Maggus, nimirum an in Officio Nocturno quoties à Lectore *Tu autem Domine &c.* dicitur, toties, etiam si SS. Sacramentum à Choro absit, sit genuflectendum? sed quia de hac re differendi occasio occurrit etiam supra in Observationibus nostris ad praecedens Caput Gavanti sub *num. iv.* idcirco ad ea, quae ibi diximus, Lectorem remittimus, addimus tamen, quod etiam juxta Ceremoniale Papale *lib. 2. cap. 11.* praescribitur genuflexio facienda ab iis, qui non sunt Cardinales, ad differentiam eorundem, finita Lectione, cum dicunt *Tu autem Domine &c.* & tamen supponitur, non adesse Sacramentum in Sacello Pontificio. Juvat tamen scire, quod unus in medio praefati Sacelli unicam tantum Lectionem cantat, non vero tres; & quia debet discedere, ideo si est Cardinalis, inclinat tantum profunde, si vero tali dignitate non est insignitus, genuflectit. Rupertus *lib. 1. cap. 13.* & ex eo Macrius in suo Hierolexico; v. *Lectio*, addens ibidem: *Et ideo flexis genibus talia verba, nempe Tu autem Domine, dicuntur.* Immo Donatus Ramerius *lib. 1. cap. 8.* in Rituali PP. Coelestorum praescribit, ut *Lectione expleta, genuflectat (Lector) Altare versus, statimque ad Abbatem conversus, in terram se prosternens, omnino veniam de more petat: & facto ab ipso Praesidente signo, mox surgat.* Praedicta omnia confirmantur auctoritate Cardinalis Bona, qui *cap. 16. de Divina Psal-*

Psalmodia num. 7. ait: Quia ipsum legendi munus sine aliqua culpa peragi nequit. Si rectè legit, animum tentat elatio: si malè, vana sequitur confusio. Semper idèò misericordia Dei indiget, qui legit, ne opus per se bonum, vel superbia contaminet vitium, vel damnabilis verecundia pudor inficiat. En igitur ratio, ob quam à Ceremonialibus, & à Rubricistis præscribitur antedicta genuflexio. Unde tota quaestio præcipua, quæ agitur inter Auctores, in hoc sita videtur, utrum Lector in ultima tantum Lectione ex tribus, quam legit, vel in qualibet ex dictis Lectionibus debeat genuflectere ad illa verba *Tu autem Domine &c.* Franciscus Maggus supracit. ut dixi, censet, hæc in re nostrates sequi debere dispositionem Ceremonialis à Castaldo concinnati, non verò Ritum, quem idem Auctor in sua Praxi tradidit, quia prima illa dispositio est magis conformis Ritui Romano, & est juxta mentem clarissimorum Auctorum, & multorum Ceremonialium. Et equidem in Ceremoniali Canonico Regularium cap. 8. habetur: *genuflectat semper Lector, quando post Lectiones dicit Tu autem Domine &c.* Zacharias Boverius in Ceremoniali Cypriacorum lib. 1. cap. 16. ait: *Cum in fine Lectionum pronunciat. Tu autem Domine &c.* & in die Parasceve quoties ante Crucem fit transitus, toties genuflexiones iterentur. Idem præscribitur in Ceremoniali Augustinensium Discalceatorum lib. 2. cap. 5. §. ult. Eandem sententiam amplectuntur Arnaudus in Epitome part. 3. tit. 2. n. 7. Corsetus tract. 1. cap. 19. num. 2. & Bauldry part. 2. cap. 15. num. 3. ubi ait: *Genuflectendum à Lectore in fine Lectionis dicente: Tu autem Domine miserere nobis ad quascunque Lectiones, excepto Celebrante parato, præsertim verò Gavant. Sect. X. cap. 2. num. 8.* sed nos libentius iterum adhæremus illis, quos primo loco adduximus, & qui unicam tantum genuflexionem in ultima Lectione faciendam esse, docent. Caterùm allegatus Maggus loc. cit. n. 256. Gavant. Rubr. Brev.

adstruit, quòd Superior, aut Abbas, aut Præpositus sufficit, quòd ad illa verba *Tu autem Domine &c.* caput versus Altare profundè solùm inclinet, & id deducit ex citato Ceremoniali Episcoporum. Expressè autem id præscribunt Camaldulenses, Clerici Regulares Minores, & alii in Ceremonialibus suis. Cum tamen adest SS. Sacramentum in Altari, quilibet, nemine excepto, antiquàm à legili discedat, debet genuflectere, & tunc ob reverentiam SS. Sacramenti, quod si abesset, sufficeret profunda inclinatio Altari facta à prædictis Abbatibus, Superioribus, & Canonicis Cathedralis Ecclesiæ, non verò à reliquis inferioribus.

XIV. Gavant. pag. 68. col. 1. n. 21. -- *Denique ad Lectiones sedetur &c.*) Mos iste assidendi ad Lectiones est antiquissimus, & quia valde longæ erant, & ut majori cum attentione audirentur. Ita S. Casarius serm. 300. qui reperitur in appendice operum S. Augustini, ait: *Quando aut passiones prolixæ, aut certe aliqua Lectiones longiores leguntur, qui stare non possunt, humiliter, & cum silentio sedentes, attentis auribus audiant, quæ leguntur.* Et S. Petrus Damianus Opusc. 33. *Prohibendum est (ait) non modo Clericis, sed etiam laicis, ut nisi, sicuti mos est, inter Nocturni Officii Lectiones, nemo sedet.* In Regula verò S. Benedicti cap. 9. expressè præscribitur: *sedentibus omnibus in scamnis legantur à Fratribus Lectiones.* Ex quibus verbis intulit satis appositè Menardus, Monachis Benedictinis inter psallendum, juxta institutum suum, esse standum: qui enim jubentur sedere, ait ipse, dum leguntur Lectiones, prius stetit psallendo necesse est; de quo Ritu psallendi stando, & non sedendo nos supra alia tradidimus. Juxta Regulam verò S. Casarii num. 20. non solùm audientibus, sed Lectori ipsi, propter longitudinem Lectionum sedere licebat: *legat Frater solitaria, & orate: legat alia tria, & leve se, & idem præscribitur in Regula S. Aureliani num. 55. quantum Abbati visum fuerit, tantum*

sum legatur; quando signum facit, qui legit, sine mora consurgat. Juxta eandem S. Aureliani Regulam num. 29. qui Officiis aderant, dum Lectiones legebantur, ne obdormiscent, opus aliquod faciebant: ad Vigiliis dum Lectio legitur, aut de Sparto, aut de Cannabe, aut aliud hujusmodi manibus operamini, ut non somnus obrepit, si verò Dominicus, aut Festi sunt dies, cui somnus venerit, aliis sedentibus, jubeatur stare, ut possit à se somni marcorem repellere; ne in opere Dei aut tepidus inveniat, aut negligens. Denique juxta eandem Aureliani Regulam num. 54. *Omni Dominica post Nocturnos cum prima Missa, nempe Lectio legitur, id est, resurrectio, nullus sedere presumat, sed omnes stent. Alia Dominica, alia resurrectio, & sic in ordine tota quatuor resurrectiones per singulas Dominicas legantur.* Juxta nostrum Ritum omnes stare debent, quando legitur textus Evangelii ab Hebdomadario, live ab alio, ante Homiliam. Ad

Lectiones quoque in Officio parvo B. V. in Adventu laudabilius statur, ut docet Gavantus Sect. X. cap. 1. num. 3.

Superest pro coronide hujus capituli, & harum Additionum, ut aliqua mentio fiat de Decretis datis in nostro Indice sub numeris 39. & 43. in quibus sancitum est, quòd Lectiones duæ penultimæ, quando ab Episcopo Matutinum sollempniter celebratur, sunt cantandæ à duobus Canonicis, qui hinc inde assistunt Episcopo, sive sint Dignitates, sive Canonici etiam ultimi non obstante alia consuetudine -- Et quòd Lectiones, & Lamentationes deficientibus Cantoribus cantandæ sunt à Canonicis incipiendo à Junioribus. Videnda sunt etiam Decreta data in nostro Indice sub numeris 182. 202. 203. 204. 235. 278. 283. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 307. 308. 309. 320. ad hanc materiam Lectionum legendarum in Matutinis spectantia.

De Responsoris post Lectiones. XXVII.

RUBRICA.

- 1 **R**esponsorio dicuntur ad Matutinum post Lectiones; id est: post quamlibet Lectionem dicitur unum Responsorium, ut infra.
- 2 In Festis novem Lectionum (præterquam in Festo Sanctorum Innocentium, quando non venerit in Dominica,) & in Dominicis ab Octava Pasche inclusivè usque ad Adventum exclusivè, & à Dominica infra Octavam Nativitatis inclusivè usque ad Septuagesimam exclusivè, dicuntur octo tantum Responsorio. Et in fine tertii, & sexti, & octavi, dicitur Gloria Patri. Cum repetitione partis Responsorii quod regulare est in fine ultimi Responsorii cujuslibet Nocturni tam in Officio novem, quam trium Lectionum, excepto tempore Passionis; quo tempore loco Gloria Patri, repetitur Responsorium à principio: excepto etiam Officio Defunctorum, cujus loco dicitur: Requiem aeternam &c. Qui Versus: Gloria Patri. Quibusdam diebus dicitur in primo Responsorio, ut in propriis locis annotatur. Post novam Lectionem, prædictis diebus quando octo tantum dicuntur Responsorio, immediatè dicitur Hymnus: Te Deum.
- 3 In Dominicis Adventus, & in Dominicis à Septuagesima usque ad Dominicam Palmarum inclusivè, & in triduo ante Pascha dicuntur novem Responsorio, quia tunc non dicitur Te Deum.

- 4 In Officio autem trium Lectionum, quando fit de Festo, & in Feriis temporis Paschalis, quod est inter Dominicam in Albis & Ascensionem, (excepta Feria ij. Rogationum, in qua ponitur iij. Responsorium) dicuntur duo Responsoria, quia post iij. Lectionem dicitur: Te Deum. Quae Responsoria in Festis sumuntur de Communi Sanctorum; & in dictis Feriis temporis Paschalis, quando alia propria non assignantur, sumuntur de Dominica, in qua primò sunt posita, hoc ordine: Secunda & v. Feria, primum & secundum Responsorium primi Nocturni: Feria iij. & vj. primum & secundum Responsorium secundi Nocturni: Feria iv. primum & secundum Responsorium iij. Nocturni.
- 5 In aliis Feriis extra tempus Paschale dicuntur tria Responsoria (quia in illis non dicitur Te Deum.) hoc ordine. Feria ij. & v. tria Responsoria primi Nocturni: Feria iij. & vj. tria Responsoria secundi Nocturni: Feria iv. & Sabbato, quando in eo fit de Feria, tria Responsoria tertii Nocturni Dominica praecedentis, in qua primò sunt posita. Verùm quia in tertio Nocturno Dominicarum, à tertia post Pentecosten inclusivè usque ad Adventum exclusivè, non habetur nisi unum Responsorium dicendum infra Hebdomadam, quod est septimum in Dominica, propterea quòd Responsorium: Duo Seraphim. Non dicitur nisi in praedictis Dominicis; ideo Feria iv. & Sabbato, quando Responsoria sumenda erunt ex tertio Nocturno, primum Responsorium erit, quod est vij. Dominica: secundo & tertio loco dicitur ij. & iij. sequentis Feria; id est, post secundam & tertiam Lectionem dicitur ij. & iij. Responsorium, quod est ij. & iij. secundae sequentis Feria, si propria Responsoria habuerit; alioquin si non habuerit propria, dicitur ij. & iij. Responsorium primi Nocturni ejusdem Dominica. Ab Octava Epiphania usque ad Septuagesimam habentur Responsoria propria in singulis Feriis, excepto Sabbato; in quo, quando fit de Feria, dicuntur Responsoria Feria quarta.
- 6 Sumuntur autem Responsoria ex eo loco, ubi primò sunt posita in principio mensis, vel libri, & repetuntur in aliis sequentibus Dominicis illius mensis, in quibus alia non assignantur, vel donec de illo libro legitur, unde sumpta sunt Responsoria. Quae autem in prima Hebdomada mensis posita sunt per Ferias, repetuntur eodem ordine in eisdem Feriis per sequentes Hebdomadas, donec alia ponantur. Ubi verò non adsunt propria, semper ex Nocturnis Dominica sumuntur dicto ordine.
- 7 Si Responsoria primi Nocturni ejus Dominica, in qua primò ponuntur, propter Festum Duplex in ea occurrens, in ipsa Dominica poni non possint, ponantur prima die ejus Hebdomada, in qua occurrit fieri de Feria, & omittantur alia, quae fortè in illa Feria propria haberentur. Si verò in tota Hebdomada non occurrat dies, in quo fiat de Feria, illa Responsoria ponantur in sequenti Hebdomada vel Dominica similiter non impedita, & dummodo in ea alia Responsoria non sint primò ponenda; alioquin eo anno omittantur. Responsoria etiam, quae in aliquibus

Feriis per Hebdomadam habentur, si eo die, quo posita sunt, non possunt dici propter Festum occurrens, non sunt transferenda in aliam diem, sed omituntur.

8 *Tempore Paschali in fine Responsorii ante Versum additur: Alleluja.*

Novæ Observationes, & Additiones ad Gavanti

Cap. XIII. De Responsoriiis.

I. Gavant. pag. 68. col. 2. n. 1. -- *Responsorium post Lectiones &c.*) Post Lectiones dicuntur Responsorialia. Responsorium autem quodlibet duabus constat partibus, priori, quæ ipsa Responsorium dicitur, & posteriori, quam *Versum* appellamus. Et sic ambo invicem committi, & aptari decet, ut verba, in quibus definit Versus cum parte Responsorii resumenda, quadrent appositè, sensum efficiendò hærentem, ac congruum, non autem distortum, & à proposito aberrantem. In quibusdam, ut bene ponderat Guyetus *lib. 3. cap. 4. quest. 5.* videtur id studiosè spectatum, ut Responsorio de Actis sumpto, Versus de Scriptura subnectatur; hæc ratione S. Thomas sic Responsorialia in Officio Corporis Christi concinnavit, ut Responsorio de veteri Testamento, Versus de novo attextatur, & vicissim, quasi ambo Testamenta, duo illa sint Seraphim clamantia unum ad alterum. Aliorum verò cum aliis vix ulla est connexio, nisi quòd in plerisque Officiis primum, & ultimum insignioribus sententiis, seu elogiis constare videntur.

II. Gavant. pag. 68. col. 1. n. 2. -- *Itali primum inventores fuerunt Responsoriorum &c.*) Responsorialia, de quibus nunc est sermo, nempe verba, & Versus, qui sæpe iterantur, ab Italis longo antè tempore fuissè reperta, non solum tradit Isidorus à Gavanto citatus, sed etiam Rabanus, alique, immò & Papias in suo Vocabulario dicens: *Responsorialia Itali tradiderunt antiquam Græci Antiphonas, inde dicta, quòd alio canere desinente, alter respondeat &c. in hoc differunt ab Antiphonis, quia in Responsoriiis unus Versum dicit & in illis*

autem Antiphonarum Versibus Chori alternant. Antiquissimum esse ejusmodi Responsoriorum usum in Ecclesia Romana, colligit noster commendatissimus Thomasius in Præfatione ad librum prænotatum: *Responsorialia, & Antiphonalia Romana Ecclesia*, colligit, inquam, ex prisca cautione, quam Romano Pontifici præstare solebat Episcopus recens ordinatus; vide *tit. 7. libri Diurni Rom. Pontif.* ejus cautionis formulam ea tempora sapere, quæ S. Gregorium Magnum præcellere facile quisque existimabit, si Pelagii Papæ Rescriptum cum illa contulerit, relatum *cap. Eleutherius dist. 91.* Ex Italia ab antiquissimis temporibus Responsorialia acceperunt Ecclesiæ Galliarum, atque Hispaniarum, ut ex veteribus illarum gentium Conciliis, aliisque monumentis latis apparet. Hæc Thomasius, qui procedit ad diligenter considerandum veterem, germanumque modum Responsorii modulandi, atque intercalandi tum in Missa, tum in Divinis Officiis, de quo Ritu infra nos quoque sermonem habebimus, nempe in nostris Observationibus ad num. 5. Gavanti.

III. Gavant. pag. 69. col. 1. n. 3. -- *Additum est Gloria Patri &c.*) De hoc Hymno glorificationis, nempe *Gloria Patri &c.* Responsoriiis adjuncto ait Amalarius *cap. 18. ab initio tertio cantabantur Responsorialia à Cantoribus: quem ordinem monstrant Responsorialia de Passione Domini & non enim ab initio cum Responsoriiis cantabatur Gloria.* Et *cap. 1.* idem Auctor hæc habet: *Priscis temporibus non cantabatur Gloria post Versum, sed repetebatur Responsorium . . . à Modernis verò A-*
post-